

821.161.2

П601

ДАСИЛЬ ПОРТЯК

У СНИГАХ

ББК 84.4УКР6-4
УДК 821.161.2-32
П 60

Оформлення Лариси Синкевич

ISBN 966-359-091-2

- © В. Портяк, 2006
- © В. Герасим'юк, післямова, 2006
- © Л. Синкевич, оформлення, 2006
- © Макет. «Факт», 2006

ГУЦУЛЬСЬКИЙ РІК

(НА БЕРЕГАХ СТАРОГО КАЛЕНДАРЯ)

Головосіки. Насварив сьогодні Настуню — або не рви яблука, бахуре пустий! Скільки то можна вчити?.. Ще би урвала маку, або, сохрaнь Боже, капусту на самі Головосіки врубала! Боже, таке на світі твориться, а цій дівці хоч кіл на голові теши.

Богородиця. Знову приходив Городов, забрав «Псалтир» і зошити, що я в них співанки та казки списував. Таже, кажу, знаєте, пане товаришу Городов, що мені тої книжки треба, й так уже «Біблію» сте забрали, «Треба, — скривився, — із тебе тепер дяк, што із... карабін. Поп твой сбежал в банду, тепер о церкві ми позаботімся». А солдати, псяюхи, вкрали тютюнець, що я насік і сушив на припічку. Прости їх, Господи!

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

Здвиження. Гаддя сьогодні в землю ховається, а людині хіба йому завидувати — нема перепочівку.

Вбили голову сільради в Зеленому, а з Красника вчительку з собою в ліс забрали. Кажуть, Заведія.

Покрова. Батьки їли квасне, а оскома в синів на зубах.

Прийшли діти зі школи, а Михайлик годину уполсідь, забився в кут і плаче. Давали в школі одежину бідним і з багатодітних, хотіли і йому куфаечку дати, але чоловік з району вчув, що син дяка, і наказав то.

Луки. Забув сказати сьогодні Парасці, аби часник-лук посадила під зиму. Як бабі не напімни, то не здогадається до самого пришестя.

Найшли в Черетові сховок, але всі повтікали, тільки сестра Жвавого, що з ними була там, не умклася від пса — догнав її в чгарях, — то розбезпечила гранату й лягла на неї. Загинув також один солдат. Упокій їх, Господи, душу!

Дмитрія. Сьогодні капітан повиншував Дмитрика з іменинами. Перестрів коло школи й допитувався за отця Ординського. «Поп, каже, бандіт, отец твоя пріхвостень і ти бандеровское отродье...»

ГУЦУЛЬСЬКИЙ РІК

Михайла. Таки прибув Михайло на білім коні — вчора Кострича забілілася, а сьогодні й у нас зима приймилася. Люд ще не весь буришку¹ впораїв, будуть тепер ватри на городах палити, лопатами ряди відкопувати. Біда.

Михайликові на свято купив куфаєчку, аби за тою не кривдував, та й решті п'ятьом щось мус було дати.

Пилипа. Буде й душі моїй піст, а не лиш тілу. Прийшов учора Заведія з трьома боївкарями, та й баба з ними. Бійтеся, кажу, Бога — до мене Городов, як у корчму, ходить, за «связі» з отцем допитує. А вони мені — не бійся, вже не буде, Ординський вмер у Космачі на тифус.

Прости, Боже, його душу, але чи пастирєве то діло — збрійно по лісах блавучити?

Андрія. Баба сидить у кутку й лиш очима світить, а ми в одно ворота дозираємо. Лиш би хто намкнувся — бабу під піл, у тьму єгипетську. Це ж бо смерть моя!

Вчора ще раз набігав один із тих боївкарів, приніс харчів для баби, автоматом помахав — дивись, дяче, впаде хоч волосок із голови старої!.. Ніби я без нього, йолупа, не розумію, що то є — мама Заведії.

¹ Буришка — картопля (діал.).

ГУЦУЛЬСЬКИЙ РІК

Миколи. Забув сьогодні діточкам від святого Николая дарунки покласти.

Такий мені Заведія, Бог би 'му заплатив, дарунок залишив!

А вони, сарачата, попросиналися, мац кожне ручкою під подушку, та й... по яблучку в кожній! Вже мало я в дари Николая сам не повірив, коли дивлюся — баба із запічка тихонько беззубим ротом оскиряється.

І розтопився мені лід у грудях.

Різдво. Перший раз у життю не хотів пускати колядничків до хати, аби баба була не впросила. Таж, кажу, хоч на святу вечерю не лізьте у яму. А вона мені, — мой-мой, то вже останній раз! Я собі буду відти слухати й гадати, що то мене віншують. Своїх не пустив з хати. У школі за коляду зицирують, а мені це тепер ні до чого.

Василія. Йванко і Михайлик просиділи цілий вечір коло вікна, хотіли видіти, як небо отворяться. Так, бідачата, на підвіконні й позасинали.

Маланок не було. Тепер інші маланки в білому по горах лавустяць. Одні вдень, другі вночі. Смертей багато, а псалми читати

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

нема по кому, ото як умерла стара Васильчучка з осени, то більше мене й не кликано.

Водохрестя. Хто по водичку свячену, а Юричко старий — у ліси, в Костричу. Забрали Василя Юричкового уночі на вчора, а дідо, сиротисько, спозаранку, як пес, сліди по снігу розпутував. Гай-гай, чи хто коли найшов, як вони до лісу взяли...

Баба чула нашу з жінкою бесіду й молилася від полудня до смерку, поклони біла.

Трьох святих. У горах сніги, у снігах хати, а в хатах слабують і вмирають люде. Тифус таки вихопився з-поміж тих бідаків і шибнувся по селах. Умерли в нас Нявчук, та й Бездзюк, та й син його Дмитро вмер. Читав псалми, котрі вмію напам'ять, а хтось то Городову розказав. «Небось, дьячок, перевіраєшь? Непорядок! — та бух на стіл мій «Псалтир». — Держі свою кніжіцу!» А я — по хаті бігаю, та шемраюся, та «спасібо!» кричу як на гвалт, та ніяк місця не нагрію... «Совсем, дурак, спятіл», — буркнув уже з порога, а я лиш собі сів, та й сидів так, без духу й без слова, аж доки баба з ями не вилізла.

«Ти, — кажу, — сліпото порохнява, не можеш тихо обернутися, таже в мене діти!» Баба в плач, Михайлик з Дмитром собі, жінка

ГУЦУЛЬСЬКИЙ РІК

бідочиться — то я винна, відро з бураками лишила на приступці... А бий вас, сила Божа! Мені здавалося, що від гуркоту в ямі щось у мені самому вибухло. Як воно обійшлося?!

Власія. Так що мені до своїх шістьох іще одного дівка підсунули. Тільки й того, що йому за вісімдесят.

Вертаюся рано зі стайні в хату — всі семеро труть буженицю. Мої м'ясо рвуть, як вовчєнята, а баба одним зубом порє та тішиться, на них позираючи. Агій! Таже най — малі, але старші добре знають, що на Власія м'ясо їсти — вірний спосіб на літо вовка до своїх овечок кликати. Ніколи того в моїй хаті не робилося.

Але! Ти їй толкуй, а вона: «Бійтеся Бога, ґаздику, через три дні піст, а діточки ростуть, м'яса хочеться...» Та й знову за новим шматком до своєї торби сягає. А в дівки очі блищать — ми вже другу зиму без свіжини — а, думаю собі, вже й так пропало. Лигнув слину й пішов із хати. «Один законодавець і Суддя, який може спасти й погубити». А ти хто такий, що осуджуєш ближнього?

На льцях сєї ночі зависили Йвасюка, а з Прислопа дві родини в Сибір загриміли.

Тифус помалу втихає.

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

Середопістя. Здулася чорна земля, де вчора ще сніг був утопаний — буде в цей рік великий урожай і біда на злодіїв. Все по-тайне виявиться й наверху стане.

Баба просилася на призьбу — погрітися проти сонечка, але я не дозволив. Ану ж якась біда здалеку заздрить? То вона дочекала-ся дітей із школи та й їх, видно, намовила, — давай гуртом за бабу жвиндіти. Пустив.

Минається і світ, і його пожадливість, а хто Божу волю виконує, той повік пробуває.

Олекси. Таки тепла і рівна буде весна — рушилися жаби ще до Теплого Олекси. Добрий знак, можна вже город веснувати.

Боївкарі цілу ніч вартували хату, баба щось шепотіла і хлипала, а він лиш цілував і голубив мовчки стару, доки зазоріло.

«Пане, — кажу тоді, — Заведія...» — «Не пане, — відрубав, — друже!» — «Пане-друже», — кажу. Сміється. — «Чи довго ще?..» Бо приходив, оповідаю, старий Юричко та й казав мені, що якби міг просити когось, то лиш за одно: аби синове тіло подали йому. Не знаю, каже, сексот він чи хто, але то мій син. Отак сказав і пішов із шапкою в руках. І Петринючка приходила

ГУЦУЛЬСЬКИЙ РІК

й бідочилася, що син її не винен, і коби знати, чи може зі сховку вийти на суд справедливий.

Подивився протяжно так: «Це недобре. Я скоро пришлю хлопців... А ти уважай, чуєш?!»

Вербна неділя. Чого ж не йдуть?! Юричко знову приходив, а Василюха прецінь же могла десь ближче муки позичити!..

Живна середа. Баба й заховатися не встигла. Ліпила Михайликові коники з сиру, та так і залишився в затиснутому кулаці один недоліплений. Замість свічки, упокій, Боже, її душу.

Відвели її два солдати за потічок і — вертаються. «Попитка, — кажуть, — к бегству».

Хотів я молитву прочитати, але Городов штурхнув: «Закапивай! Ти у мене ще помолішся...» Так і закріпив її з тим коником.

О Господи, згадай же, що я ходив перед обличчям Твоїм правдою та цілим серцем і робив я добре в очах Твоїх.

Благовіщення. Вночі одні, а вдень інші. Ці — «продав!», а ті — «банду прячешь?»

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

Поквапся спасти мене, Боже, Господи, поспішися ж на поміч мені!

Коли дуже йойкатись, то б'ють легше.

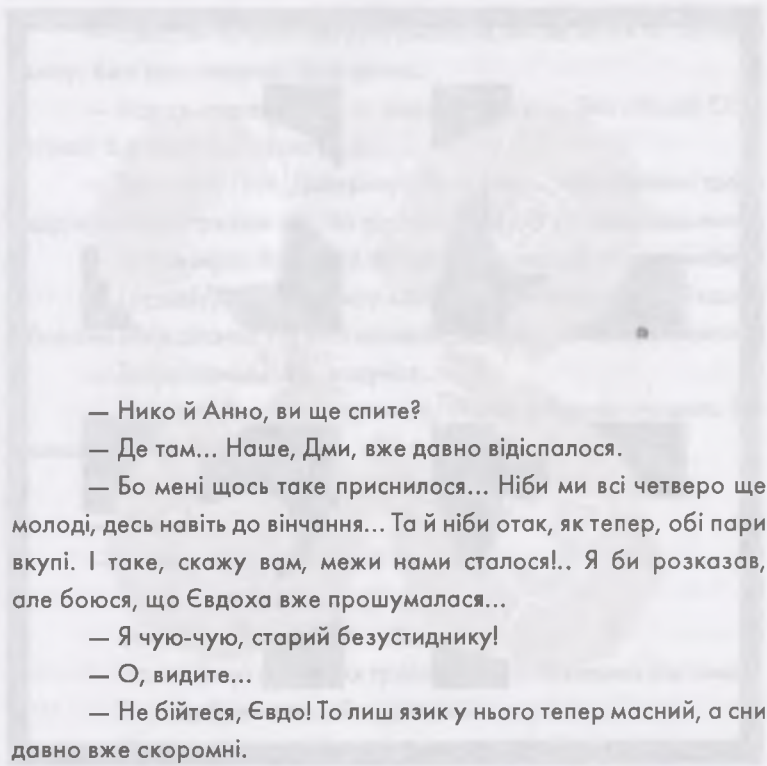
Велика п'ятниця. Діточки мої, — це пишу я до вас, щоб ви не грішили! А коли хто згрішить, то маємо Заступника перед Отцем, Ісуса...

28 травня. Дєдику, я цей календар потихоньки сховав та й тепер ховаю, аж доки ви прийдете. Ви прийдете? Бо я в мамі питаю, а вона лиш уводно плаче, а сьогодні сварила нас із Михайликом, що ми носили свічку на зарінок, де баба загребена. А Настуню приймали в піонери, то вона сказала, що баба була бандитка, а ви слуга опіуму і ще всякі слова. Я мамі розказав, а мама знову плакала і сказала, що добре зробила, і я тепер нічого не розумію. Вертайтеся, дєдику, скоріше. Дмитрик.

У НЕДІЛЮ РАНО

34-104

— Нико й Анно, ви ще спите?

— Де там... Наше, Дми, вже давно відіспалося.

— Бо мені щось таке приснилося... Ніби ми всі четверо ще молоді, десь навіть до вінчання... Та й ніби отак, як тепер, обі пари вкупі. І таке, скажу вам, межи нами сталося!.. Я би розказав, але боюся, що Євдоха вже прошумалася...

— Я чую-чую, старий безустиднику!

— О, видите...

— Не бійтеся, Євдо! То лиш язик у нього тепер масний, а сни давно вже скромні.

— Не суди, Нико, по собі. Ранками я ще буваю теплий!

Наукова бібліотека
Університету
"Києво-Могилянська
академія"

— The color, form, and style of the figures are...
— The color, form, and style of the figures are...
— The color, form, and style of the figures are...
— The color, form, and style of the figures are...
— The color, form, and style of the figures are...

У НЕДІЛЮ РАНО

— З вас би котрий, що пuste молоти, ліпше встав та запалив лямпу. Вже десь надворі біла днина.

— Зараз, сарака, за... а, хоруа на тебе, йка пітьма! О! — Готово! З днинкою Божою вас!

— Дякувать! І вас, Дмитрику!.. А ти, Нико, піди підойми трохи ляду, пусти повітря свіжого, бо від цього сопуху в голові дзвонить...

— Та й визирни, братчику, як там... Отче наш, іже єси на небесі...

— Госпідку, прийми щиру молитву за Йванка та й Федька, оборони моїх діточок від злої напасти, від кулі, облави та неволі...

— Богородице Діво, радуйся...

— Матінко Божа, заступнице, укрий слідочки нашого Василька від недоброго ока...

—...і Сина, і Святого Духа. Амінь!

— Амінь!

— Амінь... Що там, Нико?

— Мете — світу не видко.

— Вітер? Із снігом?

— Но... Ще тут у чагарях трохи гасне, а по верхах аж свище.

— Гм... Добре мете... Як думаєш?

— Думаю, сьогодні можна.

— Нико, я не позволю!

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

— Дайте собі, Анно, спокій! Таж ми не бахури малі.

— Правда, Анночко, най сходять. Може, у світі які переміни, а ми тут сидимо, як миші...

— Одно слово, лагодьте бігом їсти, та й доки того сніговія, ми з Николею раз-два обернемось.

— Може би-сте, Дми, забігли до нашої Параски та вовни прихопили? Вона мені винна. Бо цю вже допрядаємо.

— Ти, жінко, вдуріла?! За тою хатою десь око та й око. Якщо Параска з Лесем ще не в Сибіру...

* * *

—...а як був у четвертій клясі і возили їх, — пам'ятаєте, вліті? — кращих учеників до Варшави...

— Де не пам'ятаю! Наш Іванко також тоді їздив.

— Но. То, чуєте, заощадив із тих грошенят (Господи, що то — на льоди та на цукорки мав пару злотих!) і купив мені таку довгу вузеньку фусточку...

— Ану, тихо!.. Ні, поздавалося.

У НЕДІЛЮ РАНО

— Щось довго їх нема. Господи, збав і помилуй!

— Не бійтеся, Анно! Така фурделиця йде, що ані стріти кого, ні сліду зробити.

— Божечку, ми хоч собі тут сидимо, а як нашим хлопчикам...

— Що вдієш, так чоловікам від віка судилося. Ще хоч добре, діди наші при нас... Але й правда, щось довго нема їх...

— Хоч Никола мене сварить, але я таки в тім переконанню, що то наука їх збавила. Оті січі, та просвіти, та читальні...

— Бійтеся Бога, Анно, таж не запирати було їм світу!

— Світу!!! Тільки тепер того й світу, що дебрями темними зі смертю в хованки бавляться, а ми тут у дирі гибіємо лиш за то, що їх породили.

— На все Господня воля. Я не нарікаю...

— Агій, дурна бабо!

— ???

— Та то я про себе. Вже скільки тут сидимо, а я все до вікна наслухаю.

— Це Дмитро навмисне придумав, як робили з Николою криївку. Ти, кажу йому, не лінувався на дармову роботу? Най, каже, хоч трохи буде здаватися, що в хаті сидимо, а не в ямі. Навіть фіранку сам повісив; аби глину не видко.

— А чуй, тепер таки йдуть!..

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

* * *

- ...та й у Федевої хата згоріла.
- Йой! Таки геть?
- Дошпенту. Лиш головеньки під снігом тліють.
- Недавно... А Грицунякова?
- Ціла. У ній совіти квартирують. Зато Половичукову сільрада якомусь подолякові продала, вже розібрали...

—...

—...

—...

—...

— Що думаеш, старий? Доки ціла стоїть...

— Голова дорожча. Ти як, Нико?

— І я тої гадки.

— Рихтик!

— Но...

— Але ноги, холера би го..

— То й мої заціпли.

— Що т-ти!.. Роки наші...

У НЕДІЛЮ РАНО

- Йо...
- Вмучилися, бідаки...
- Що хочете, по чагарях та заметах.
- Та й до села кілький світ!
- Натє кожух, вержте на Николу, бо щось ним телепає.
- Аби ще не заслаб, моє біднятко. Ляжу коло нього, хоч трохи зігрію.
- Та й я тої...
- А про хлопців нічого...
- Де б то вони розпитали!.. Але тихо, збудимо...
- Ає, най посплять.
- Но, ціхо...
- Вже...
- * * *
- Дмитрику, а котра вже година?
- За квандрас дванадцята.

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

— Уполудне чи д'опівночі?

— О! Чи не казав я вам, баби, спім лиш по режиму. Тепер загубилися в часі, то що вночі мемо робити?

— Таке наше, Анно. Пусте жалій, а воно ще виговорює... То вже ніч, питаю?

— Ніч-ніч, Доцю. Дай мені різак, най дві зарубки зроблю. Бо оця коротка вже буде шеста, треба ще одну довгу, на завтра.

— Ліпше довгу, Дми, зроби завтра поопівночі, бо запутаємось.

— Я си, Нико, не запутаю. А зроблю тепер, бо неділеньку треба не до опівночі, а до зір шанувати...

—...

— Яка вже там, Дмитрику?

— Двадцять і третя днина падолиста.

— Боже!

— Нічого, Анно, не журіться, ще шість довгих зарубок — і будемо колядувати.

— Як доти нам не заколядують...

— Анно!

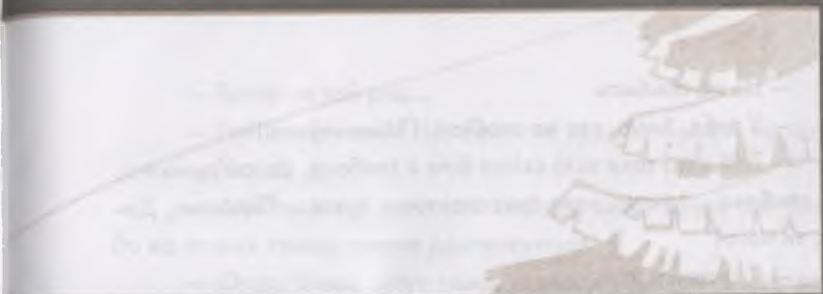
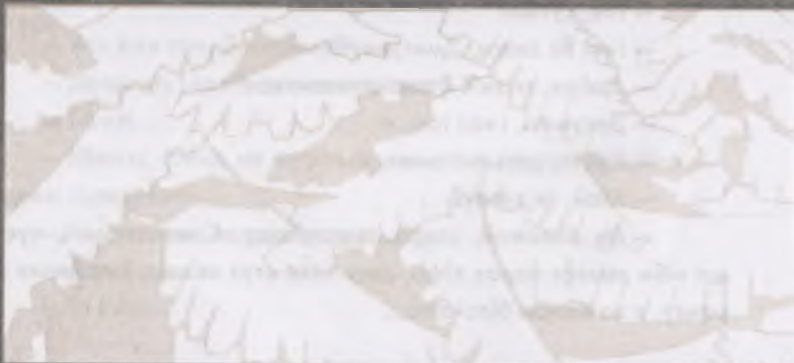
— Та я що...

У НЕДІЛЮ РАНО

- А ото! Приприся!
- Йо... напудив.
- Лишіть, Нико, що ви, бігме, як дітва обоє?!
- Та бо най не каркає!
- Будьте, Николко й Анночко, ціхо, бо придуть жовніри з великими гавами та й вас ухоплять.
- Вам ще, Євдо, до жартів...

* * *

- Гов, сусіди!
- Гов! Як спали, Дмитрику?!
- Добре, як ви?! З неділенькою вас!
- Дякувать, і вас також!
- Чуєте, що мені снилося...
- Мой, ти знову?
- Не заважай, стара, я на правду. Снилося мені, чуєте, що ніби звівся нараз вітер, десь таки отут звівся, і відхилив фіранку, а за вікном біло-біло...

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

— Це на слабість.

— У тебе, Анно, все на слабість. Ліпше слухай!

— Та й десь таке тото світло біле й глибоке, що аж дрижить, таке глибоке... І якась така тривога, така, чуєтє... Євдошко, Доцьку, ти чого?

— Дмитрику-у-у!..

— Ади! Таже ти ще не дослухала...

— Дайте їй, Дми, поплакати. Це таке, що як насяде, само не попустить.

— Про мене... Світло світити?

* * *

—...собі говори, а я одно знаю — добре, як ще зиму перебудуть, а навесні їх тут і сліду...

— Жди, псе, доки кобила здохне!

— Раз тобі кажу, Лондон ще пройшлого року...

— Здалися ми, Нико, Європі. Нагадай собі, як було по першій світовій...

У НЕДІЛЮ РАНО

— Тепер не той ряд...

— Той самісінький! Що було по першій, буде й по другій.

— Уже є!

— Агій на вас, політики! Найдіть щось друге до бесіди, бо від ваших криків голова розскакується.

— Отак, Нико, і тут нема свободи. Біда їх бери, давай карти.

— А-а... Я вже ними згідив.

— Добре маєте, Николко. Ти би краще, старий, як з тими картами, слова Божого почитав у неділю...

* * *

— А след-то, судя по всему, вчорашний?

— Да, если на чистое выйдет, наверняка замело, знатный был дуйник...

— На то й рассчитывали. Обычно след в след идут, а тут, вишь, беспечно...

— Разговорчики!

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

* * *

— «...бо з півночі зло приведу і велике нещастя. Лев виходить зі своєї гушавини, і той, хто нищить народи, вирушає із місця свого, щоб той край обернути на руїну, і спустошені будуть міста твої...»

— Дми, там наверху. Як би що хрупнуло.

— Тобі поздавалося, старенька. «Отож, опережіться веретами, плачте і голосіть...»

* * *

— А может, все же, товарищ капітан?..

— К чертям собачьим, лейтенант! Прошлый раз я двух бойцов положил, да трое раненых, а они под конец перестрелялись, бляди, в своем бункере... Приготовить гранаты! Сидоров, придержи собаку!..

* * *

— Дмитрику, чого ти вмовк?.. Дми, я си бою, що ти наслухаєш?!

— Вітер з голих верхів. Не бійся, Доцьку, дай мені руку...

ПЕРЕД КОСОВИЦЕЮ

Древняя — новая культура.

Мама верталась від воза з військовим, який туди її, на доро-
гу, забирав з хати, але він маму назад не допровадив, а звернув
під яблінку, де кружка сиділи солдати. Солдати полуднували, га-
ласуючи, розмахували руками й кидали позад себе в траву бля-
шанки з-під консервів.

Нечемні, подумав Процик. Дідо буде косити траву й крича-
ти. Відколи немає деді¹, траву приходиться косити дідо й дуже сва-
рить Процика, як на щось покинуте серед царинки натрапить.
Деся ніколи Процика не сварив.

¹ Деся — тато (діал.).

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

Настуня вирвалася з Процикових рук і хотіла бігти мамі назустріч, але зашпорталася, впала і заголосила. Голосила, лежачи на животі й дивлячись на маму знизу. «Зараз буде! Що я турок вісімнадцятий, не можу дитину забавити». Процик чекав нагинки, але мама взяла Настуню на руки й мовчки сіла коло нього на призьбу.

— Ей, хазяйка! — крикнув з-під яблінки військовий, котрий забирав маму, але мама, видно, не чула.

Тоді він сказав щось. З гурту звівся й подався до хати Федьо з Прислопа. Федьо також мав військове вбрання і зброю, ходив по лісах з солдатами і називався «стрибок»¹.

— Оглухла? — сердито запитав ще здалеку Федьо. — Дай соли!

Доки мама ходила в хату по сіль, Процик бачив, як два солдати привели до воза старих Повшуків.

Федьо присів навпочіпки перед Проциком.

— О, який ти вже виріс! Видиш, уже більший від мене, — сказав, дивлячись на малого знизу.

¹ Від «истребительные батальони» — збройні формування з цивілів, створені чекістами для допомоги у боротьбі з УПА.

ПЕРЕД КОСОВИЦЕЮ

— Бо я на призьбі, — сказав поважно Процик.

— А скільки тобі рочків?

— Шість... Скоро буде.

— А деда давно до вас приходив?

— Нема деді, — відповів Процик.

— А де він?

— На Донбасі, — сказала мама, виносячи сіль.

— Ага!.. Так, як отой, що на возі?

Мама побачила коло воза старих Повшуків:

— Господи, чо' ви людей мучите? Хто його без лица впізнає!

— Не твоео дело! — беручи сіль, гримнув Федьо.

Мама знову сіла на призьбу.

Солдати чогось зустріли Федя криками і сміхом.

— Ей! — встав один і махнув рукою. — Іді к нам!

Мама дивилась десь попри них. Кудись далеко.

— Що то — ідікнам? — спитав Процик.

Мама не відповіла. Настуня вилізла їй на коліна і, висунувши язичок, смикала селянку на маминій шиї.

— Урвеш! — застеріг Процик і глянув на маму, аби потвердила. Та мама й далі мовчала.

1916.

ПЕРЕД КОСОВИЦЕЮ

Повшуки рушили від воза. Старий ішов попереду, а Повшучка, низько зігнувшись, ніби щось видивляючись на дорозі, за ним. Однією рукою спиралася на ціпок, а другою все хрестилася.

— Мамко, хто там?.. На возі?

— Убитий, — відповіла мама.

— Наш хлопець?

— Не кажи так! Нікому не кажи!..

Процик задумався. Від дорослих чув, що солдати — «совіти», а в лісі «наші хлопці». То як тепер казати?!

Нитка нарешті не витримала. Бісеринки порснули на призьбу, а Настуня, затиснувши в кулачок решток селянки, злякано витріщилась на маму. Ой, буде зараз бита, подумав з острахом Процик, але мама не зважала, і вже другий солдат щось крикнув, підвівшись, потім ступив кілька кроків до хати. Мама підхопила Настуню й зникла за дверима, солдат вернувся, а всі решта знову зареготали.

Процик почав збирати розсипані по призьбі пацьорочки, але вони були такі дрібні, що випадали з пучок, а як назбирав трохи в жменю, половина тут же висипалась. Аби й решта не пропала

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

даром, він розмахнувся і кинув їх у безовий куш. По листю гарно залопотіло.

Мама не виходила з хати. Процик глянув на двері, потім на солдатів під яблінкою і поволеньки рушив з двору. На перелазі трохи посидів, а тоді, ще раз озирнувшись на хату, зістрибнув і прудко побіг до воза.

Коні дрібно переступали, стригли вухами й косували на малого блискучими очима. Один гнідий, другий — сорокатий. Процикові сподобався сорокатий. Торкнувся долонею до лискучого боку — шкіра сорокатога сіпнула і затремтіла.

— Астарожно, малчік! — сказав солдат з чорними вусами, чорними гострими очима й дзьобатим носом.

— Астарожно, — сказав він, — конь баїтса.

Він сидів коло воза на купині, підмостивши під себе жовту куфайку. Поруч лежала «пепешка»¹ з чорним кружком. Процик її не боявся. Недавно в них були у хаті «наші хлопці» й Процик бачив, як один з них закладав у кружок маленькі кулі з круглими верхками. А потім приходили отакі, як тепер, «совіти», були п'яні

¹ Автомат ППШ.

ПЕРЕД КОСОВИЦЕЮ

і стріляли з пепешок у небо. Пепешки лускотіли, з них сипались маленькі гільзочки. Зовсім не страшно.

— Тібя как зовут? — спитав чорновусий солдат.

Чогось усім конче треба знати його ім'я, чий він і скільки має років. Солдат орудував маленьким ножичком. Крутив у руках якийсь патичок і обережно його поколупував, поглядаючи на Процика. Потім узяв двома пальцями, обдивився з усіх боків і простягнув малому:

— Са-абака. Дарю!

Уламок смерекового корінчика, ледь поправлений солдативим ножиком, справді нагадував собаку. Дивлячись на гострий ніс, Процик вирішив, що то лисиця. Хотілося сказати про це солдатові, а також, що він, Процик, називається «Прокіп, син Петра», але мама строго заборонила заходити в бесіду з совітами.

Тут надійшов Федь з Прислопа.

— Леван, — сказав до солдата, — а ти чого не з усіма?

— Не хачу, — відповів солдат.

Процик, затиснувши в кулачку «лисицю», рушив уздовж воза. Віз був без скрині, лише низькі дошки по боках, і Процик, зайшовши ззаду, побачив висунуті з-під верети ноги. Без

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

чобіт, у вовняних шкарпетках-капчурах. Капчури з поясочками і зірочками.

— Хочеш подивитися? — спитав Федьо і взявся з другого кінця за верету.

— Ти що, дурак? — сердито озвався солдат.

— А чого... Пусть смотри!

— Не нада!

Федьо послухався й почав щось шукати в передку воза.

В одному капчурі була дірка, крізь неї визирала сіра п'ята. Процик недовірливо озирнувся довкола. Під яблінкою так само галасували солдати, чорновусий добув з кишені куфайки ще один сучок і почав його дзьобати й стругати ножиком, за чимось порпався Федьо у возі... А по голій п'яті в подертому капчурі прудко бігала муха.

— Чуєш, Леван? Він, падло, на pewno, нарочно ліг лицем на гранату, — сказав Федьо. — Тепер поспробуй вищитай родствеників!

Чорновусий необережно відтяв щось не те від сучка, бо глянув на нього з жалем і кинув під ноги. Процик бачив, що той не любить Федя, а Федьо кричав на маму. Тепер йому ще й сучок зіпсувався... Процик забув про засторогу і ступив до солдата:

ПЕРЕД КОСОВИЦЕЮ

— Мама також плела такі капчурики, із зіздами, — показав на кінець воза.

Чорновусий зморщив чоло, намагаючись зрозуміти малого. Раптом, зиркнувши на Федеву спину, сердито нахмурився й сказав:

— Молчі, малчік!

Видно, не зрозумів, подумав Процик. Йому стало прикро від такої переміни солдатого настрою.

— Казала, що дєдєві на Донбас.

Федьо обернувся від воза:

— Оп'ять Донбас? Шо он тебе врьот? — спитав солдата.

Чорновусий встав на весь зріст і гаркнув, люто витріщившись на Процика:

— Ану, марш отсюда!

Це було так несподівано, що Процик нараз відчув, як спині стало холодно, а по ногах побігло гаряче і мокре. Наступної миті він уже летів до перелазу. Так, що навіть не чув, чи перебирає ногами.

А назустріч бігла від хати мама. З темними очима на білім лиці.

Солдати нарешті рушили з-під яблінки на дорогу. Без дороги, толочачи траву, підходили до загорожі й гуртом перелізали, так що тріщало під ними вориння, а декотрі спритно перескакували. Знову щось кричали мамі, та ні вона, ні малий не дослухалися. Мама присіла перед Проциком і все пестила долонями його обличчя, тремтячими пальцями торкалася брів, носика, уст. Проциків страх улігся, натомість пригадалося, як його скривдив добрий, здавалося, солдат, згадалися безпомічні ноги в капчурах з діркою на п'яті — і він заплакав.

Сльози лилися легко і рясно, а мама дивилася сухими пекучими очима на дорогу і з грудей її добувався схожий на тихе виття стогін.

Оточений солдатами, віз покотив униз, до села.

«ХОВАНЕЦЬ»

З ним увійшла до хати далека й давня дорога. Від темно-синього плаща й портфеля на дві застібки Васюта вловила твердий запах призабутого — школа, директор, уповноважені «з району» по хатах.

— Тут живуть Городенчуки?

Тутешнє «живуть» здалося їй нарочитим. Як і перед цим «Слава Йсу!» — тепер уже кожен при Бозі.

— Тут, проше сідати.

Кинула оком по хаті. Ніби в порядку, лиш бахур машинки свої на лавиці порозмітував. У п'ятому класі, а ще тим бавиться!

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

«Бахур» мучив за столом книжку й стриг скоса, з-під лоба, на гостя. А коли той, сидючи вже на лаві, досяг велетенськими пальцями найближчу до себе модель, Бодьо совгнувся і не втерпів:

— То «Вольво».

Старий одвів трохи руку, далекозоро примружившись.

— Файне авто... Шведське?

«Ну, дідю!» Бодьо й не кивнув, а лише згідно кліпнув.

— Ліпше би хімії брався, з бідною трійку за чверть витягає.

Вибачайте, я зразу не... Давайте плащ і капелюх!

З ванькирчика, крізь зачинені двері, почувся глухий, як спросонку, голос.

— Ні, мамо, — крикнула, — не Дмитро!

Без плаща — трохи сутулий, але плечистий і ще досить рухливий.

— Ви, певно, Васюта?

Тепер сів поближче до малого.

— Що читаєш, парубче?

— А-а... Леся Українка. Нудне.

У ванькирчику зачовгало, потім на палець прочинилися двері. І стихло. Старий не повернув голови.

— Я вас пам'ятаю. Лиш маленьку — два чи три рочки.

«ХОВАНЕЦЬ»

Васюта як мала в руках каструльку, так і пройшла з нею від печі до бічної лавиці, сіла на краечку.

— Ще мав бути ваш братчик. Скоро по тому, як ми з татом, з вашим дєдем, тут були. Дуже він хотів сина.

— То також мала бути дівчинка.

— Мала бути?

Васюта глипнула на двері ванькирчика. Старий теж обернувся. Двері тихо причинилися, лунко клацнувши заскочкою.

— Салдат ударив маму чоботом у живіт.

— Тоді?..

— Так.

— Прошу вибачити...

— Не шкодить. Я й так не затирила, знаю від мами. А ви?..

— Я був з ним. Того разу!

За вікнами мигнула тїнь. Бодьо зиркнув, вислизнув з-поза столу й кинувся в сїни.

— Чоловік мїй.

Вона вернулася до печі, присунула горшок на гаряче і, не випускаючи свою каструльку, сіла на табурет.

— Мама вчула стрїл, вихопилася з хати — дєдя вже лежав. Упала на нього, тут один і підскочив...

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

Вернувшись, Бодьо бігцем махнув знову за стіл. Спробував примоститися так, аби мож крадьки спостерігати за гостем, а що не виходило, лишив книжку, відсунувся й витріщився на нього відверто.

Увійшов Дмитро. Коли привіталися й потиснули собі навзаєм руки, старий кивнув на хлопця:

— Син уже вам, певно, розказав про мене?

— Так, менше-більше...

— Я був ранений того самого дня. Пси звідси займили слід...

— То ви — «Арсен»?

— Тепер уже просто Михайло.

Малий не ворушився і не кліпав.

— А казали, вас нема, — озвалася Васюта, йдучи до ванькирчика на кволо чутий голос.

— Слабує? — тихо спитав старий у Дмитра.

— Та так ніби ні... Лиш небилиці почала нести, фантазії всякі... У нас за всі часи нічого про вас не чули.

— Навіть рідня довго не знала, що я живий. А вернувся, коли впав Союз.

«ХОВАНЕЦЬ»

— Дми! — поклікала Васюта.

Бодьо провів тата поглядом, а тоді висипав:

— Бабі нічого не було а як перехоронювали недавно стрільців УПА була музика і багато народу молилося і стріляли салюти то бабі стало лихо і зробився склероз такі приступи але мама каже то не склероз. А ви яку мали зброю?

— Всякої було. Тобі як на ім'я?

— Бодьо... Богдан.

— Ця поетка не нудна, Богданку, — перегорнув кілька сторінок, глянув на зміст. — Але це скупа книжка. Візьми собі в читальні більшу, де є про короля Роберта Брюса. Почитай, може, щось зрозумієш. Добре?

— Добре. А пістолет мали-сте?

З ванькирчика повернувся Дмитро:

— Або вона бесіду вчула, або як...

— Пізнала?

— Це, каже, від Петричка чоловік.

— Ага, від Петричка...

— Ні, вона пам'ятає. Але так сказала.

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

* * *

Як випили Дмитро з гостем по чарці, Петриха осміхнулася:
— А ви ж тверді були, друже «Арсенє». Що, порушили заповідь?

«Арсенєві» — він було вмовк і обережно до неї приглядався — відлягло. Пожартував:

— Тепер можна — я в запасі.

— А що, — живо запитав Дмитро, — в УПА дійсно був геть сухий закон?

Васюта блимнула на чоловіка й відвернулася. Старий спостеріг і, заким відповісти, зжував під вусом посмішку.

— Чого ж, у свята... Скажемо, на Великдень.

— То для простих стрільців, — озвалася Петриха, — а старшина й так собі попускала потрохи. Ніде нема правди.

— Може, й нема, — ніби скрушно сказав старий. — Лиш я нічого не казав твоєму Петричкові, коли приходили сюди і ти йому в коморі... або отам, — кивнув на двері ванькирчика, — наливала крадьки погарчик.

— І ви знали? — аж сплеснула. — Він же ж так боявся!

— Вчися у мамі, Васютко, — тихо сказав Дмитро.

«ХОВАНЕЦЬ»

— Й-йой, мовчав би!

А що вона при цьому рвучко відвернулася, Дмитро швидко налив і захоплюючим жестом підняв свою чарку.

* * *

Фотографії переглядали, вмостившись на лаві коло вікна. Переглядали гість і Дмитро з Бодьом. Петриха лишилася за столом, а Васюта прибирала посуд.

— А це «Скорий», Васютин вуйко.

— Пам'ятаю, командир нашої мінометної чоти. Впав у сорок сьомому.

— Це все його сестра зберегла, у слоїку ховала, ми вже перефотографували. Файні знімки.

Дмитро на хвилю вмовк — Васюта саме приймала зі столу недопиту пляшку. Що ж, старий першу випив, а другу вже лиш пригублював... «Ще мені ці ідейні діди!»

— А ви сотнею командували? — насмілювався Бодьо, зауваживши, що тато вже трішки в гуморі. — Бо я чув, казали: сотник «Арсен».

— Я мав рангу поручника.

— А сотня?..

— І повнив функцію сотенного.

— Люди не розуміють, — пояснив поважно Дмитро, — сотенний і сотник — то ружні речі.

— А це мій дідо! — тицьнув Бодьо пальцем у фото, яке вийняв із купки старий.

І тут же винувато вмовк, діставши від Дмитра штурханця. Васюта тривожно глянула на маму. Стара сиділа за столом і незмигно дивилась у вікно.

— Ми їй не показуємо, — кивнувши на тещу, тихо пояснив Дмитро, — їй стає лихо.

— Тепер усьо можна, — сказав чомусь Бодьо. — А як ви тоді прийшли, то де була сотня?

Старий глянув на Петриху.

— Вона вже не чує, — тепер уважніше на неї зиркнувши, заспокоїв Дмитро.

— Вона тепер слухає барабашку, — пояснив Бодьо.

— Яку... барабашку? — вражено шепнув старий.

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

— Не яку, а якого, — поправив Бодьо. — По телевізору показували — нічого не видно, а гупає в хаті, всяке виробляє... Баба також чує. Отам, — показав на стелю.

— Було мені сказати, я би не...

Старий відклав світлини, хотів устати.

— Не переживайте, — якраз підійшла Васюта. — То не через вас, це в неї мало не кожен день. Скоро проходить.

— То де була сотня? — нагадав Бодьо.

— Сотень уже не було, Бодику, — відповіла за гостя Васюта. Говорили все ж упівголос.

— Це була моя охорона, п'ять чоловік.

Васюта жадібно розглядала старого.

— Я лиш пам'ятаю мундири і зброю. Всі сміються, а я високо — на руках. — Зітхнула.

— Так само й тих — лиш зброю, сукно і страх... А чого дедя вернувся? Тоді? Всі пішли, а він потому вернувся...

— Ми мали трохи грошей. Я знав, що тут скоро треба буде пелінок, сього-того... Може, молока не буде, а корову забрали на позику. Хотів дещо лишити вашій мамі.

— І забули подати! — здогадався Дмитро.

«ХОВАНЕЦЬ»

— Я не мав права пустити його назад, звідки ми йшли. Тим більше, самого. Якби мене не поранили, був би пішов під суд.

Помовчавши, сказав до Васюти:

— Але хлопці перемучені, а він так просився! Не так, думаю, через гроші — хотів ще раз, ще на мінуту до вас.

— Ви не зчаста приходили?

— Певно що! Але тоді, у п'ятдесят другому — кілька разів. Одна хата в цім керунку, що не боялися зайти, навіть попоїсти.

— А в другі — боялися?!

Видно було, що Бодьо не знає, як цей факт оцінити.

— На той час так. Нам навіть було заборонено. Чекісти вже багато наwerbували, застрашили. Появилися радіопередавачі. Був такий дід у вашому селі, Тимошук. СБ в нього виявила.

— І дідо що, вмів тим користуватися? — не повірив Дмитро.

— Що там уміти! Радіомаяк, настроєний на хвилю. Натиснув на кнопку — підключилося живлення й сигнал пішов. А на гарнізоні приймач. Зразу тривога — у такій-то хаті «бандери»!

— Мудро.

— А снотворне в їді? (Ми називали це «наркоз».) Не один попоїв у хаті, а проснувся в камері. Так що не мали права... От лиш тут, — роззирнувся по кімнаті, — порушував наказ.

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

Осміхнувся:

— Добрий був у Петрихи бануш! Дотепер пам'ятаю.

— А я тому лейтенантові казала, — озвалася раптом Петриха, не зводячи погляду з вікна. — «Не пхайте мені того! Якби й прийшли, самі знаєте, їсти не будуть».

Усі знишкли. Старий виразно глипнув на домашніх: «Нічого собі, не чує!»

Баба ж подивилася йому просто в очі й запитала:

— Йой, Петричку, чого ти вернувся?

Михайло отерп.

— Ти видиш, кілька їх набігло? Уб'ють! І донечку нашу вб'ють, а вона ще світа не виділа.

Звикла, здавалося, до всього Васюта видихнула:

— Мамо!

— Петричку-Петричку!.. — болісно приповідала до гостя Петриха й раптом здригнулася, ніби її вдарили, ввібрала голову в плечі і з жахом глянула на стелю.

Васюта заметушилася, майже силоміць попровадила її до ванькиричка.

Старий знічено встав.

«ХОВАНЕЦЬ»

* * *

На призьбі Дмитро обернувся до хлопця:

— Вернися! Може, мамі що треба буде.

А вже на подвір'ї спитав сам себе, без нотки хмелю в голосі:

— І що їй там, на стриху, вчувається? Вже другий рік ця біда.

— Вони дуже любилися, — сказав Михайло.

Роззирнувся по обійстю.

— Де він упав?

— Отам, коло грушки.

* * *

Петриха з надією і недовірою прислухалася:

— Вже не чути.

— Не чути, мамко, не чути, — заспокійливо сказала Васюта. Стояла коло ліжка й пестила мамине плече.

— Аби ти знала, — таємничо заговорила Петриха, — ЙОГО приносять молоді лейтенанти.

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

— Кого, мамко?

— ЙОГО, — показала на стелю. — Приносять і кажуть десь заховати. Показують, де натиснути...

Васюта завмерла.

— ВІН такий був там, на стриху, маленький, а здавалося, що хату притис. Але сидів тихонько, не то що тепер!

— Мамо, то ви?!.

— Хитрий! — плела, не чуючи, стара. — То ВІН Петричка завернув, покликав. Я мусила, бо від тих Кантарів з-поза потоку нічо не втаїш. Але я цілу годину заждала, як вони пішли...

Коли Бодьо, почувши крик, притьмом ускочив до ванькиричка, мама притискала до себе бабину голову і кричала без слів, а баба спокійно дивилася з-під її рук.

— Тихо, Бодику, — сказала.

Васюта замовкла і зі стогоном упала на ліжко.

— Тихо, Бодику! Видиш, як ВІН маму напудив?

На темну землю летів дрібний колючий сніг, біг до хати Дмитро, зачувши галас, а під голою грушкою молився «Арсен» — старий сивий Михайло.

У СИГАХ

Війна зазимувала в Чорногорі. Звідки вона прийшла, Онуфрій не знав. Десь зі світу, а пізнаний ним світ був до Коломиї, зрозумілий — Станіслав і Львів з урядниками, судами й тюрмою, ну і Відень — там сидів сам цісар. Про решту думав мало. Чув, що десь живуть у світі чорні люди — мурини, і жовті — хінці, але його навіть не обходило, як то задалеко і в який бік від Коломиї. Він знав свої гори, свій ґрунт, який скуповував усе життя морг до моргу, худобу на нім, знав коляду на Різдво, паску на Великдень і полонинський хід на Юрія. Про москалів Онуфрій не знав.

Вони насунули зі Сходу, відтиснули цісарське військо на хребет Чорногори й там стали на зиму. Але війна, як пошесть,

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

не тримається одного місця. Частина тої армії сидить на верхах у шанцах, а решта жовнірів — у долині по селах, по людських оседках.

Зробили постій і в Онуфрія. А що — хата велика, на дві половини, з граждою, клітями. Дозволу ніхто не питався, прийшли квартир'єри, пообзирали, а вже за кілька годин прислали десять жовнірів з молодим унтером, підстаршиною. Війна є війна... Та воно й аж такої біди не було, хлопці-вояки виявилися чемні й говорили майже зрозуміло, казали, що з-над Дніпра і що там теж є наші люди, але якось прийшов з контролею їхній офіцер, і Онуфрій захопив його в задніх хорімцях — спіймав невістку і лапав, як курку. Онуфрієві потемніло в очах. Згріб москаля і верг ним через сіни аж під вхідний поріг. Інший би вклав кістками і чи й звівся, але цей, сухий і цибатий, легко схопився, одним видихом згадавши Бога, душу й Онуфрієву маму, вихопив револьвер. Грімко блиснуло, й тріска з одвірка тонко цюкнула Онуфрія у вухо. Вдруге офіцер вистрелити не встиг, бо нагодився молодий унтер і вхопив його за руку, трохи пововтузились, якось чудно побатькувалися... Офіцер, усе ще кленучи й люто світячи очима, пішов, а увечір Онуфріїв рятівник — також, як і жовніри,

з отих далеких «наших» — порадив, аби Онуфрій на певний час переховався.

— Зроблять з вас, батьку, австрійського агента, польовий суд — і за мінуту будете на яблуні висіти. У нас це скоро...

Великого вибору не було, та й потреби в ньому — Онуфрій подався до своєї зимарки, схованої серед лісів на високій Чузі. Слугу, який там зимував з худобою, відіслав до оседку, наказавши про нього мовчати. Воно б, звичайно, безпечніше й слугу коло себе затримати, але та безчесна війна забрала від хати двох старших онуків і меншого сина, старші діти на своїх газдівствах, то пара чоловічих рук удома не зайва.

Онуфрій зайшов знадвору, важко ступив до лавиці й радше впав, ніж сів. Ватерка в печі догорала, кидаючи зблідлі за вже ясної днини племінчики. Треба б іще підкинути кілька полінець, аби нагрілося у вихололій за ніч хатині, подумав Онуфрій, але вирішив зачекати. Най трохи попустить, дуже вже болить, холера...

Трирічна Фасулька, його улюблениця, з якогось дива раптом мотнула головою, якраз коли він схилився над яслами,

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

і вдарила рогом у груди. З лівого боку. Якраз там, куди його колись ударило в лісі...

Тоді теж був цілком дурний випадок. Онуфрій спиляв ялицю, все йшло добре, вона «пішла» в потрібний бік, у просвіт, аби нічого собою не зламала, з громом і хрускотом звалилася, він підійшов із сокирою, щоб обчімхати гілля, і тільки-но перший раз замахнувся, як почув різкий, мов постріл, звук і — незрозумілий, ніби щось вискочило з-під землі, удар. Товстезний сук, вигнувшись луком, якийсь час утримував вагу стовбура — і от, не витримавши, тріснув і різко розпружився уламком. Він тижнів зо два відлежав, та й потім довго ще давало про себе знати...

— І так само то було взимі.

Цей рідний, грудний голос! Онуфрій обернувся. На табуреті біля столу, поклавши на коліна руки в узірчастих вовняних рукавичках, сиділа вона. Заплющив на мить очі, розплющив знову — сидить.

— Ти... давно тут? — спитав.

Її руки ворухнулися, виплетені на рукавичках рожеві олені хитнули крислатими рогами.

— Ти не радий?

— Радий...

У СНІГАХ

— То нащо питаєш? Я тут, з тобою. Решта не важить.

Вона розвела руками по запасці, розправляючи блискучу габу, — біль перестав бути колючим, тепло розлилося по грудях і сягнуло живота, — потім знову стулила їх докупи на колінах. Олені з розгону кинулись один одному назустріч, ніби хотіли сплестися рогами в герці.

— Ти така ж молода і красна.

— Як тої зими? — змовницьки усміхнулась.

— Як усіди. Лиш тої зими була найкраща.

— Бо була твоя?

І лукавий погляд з-під брів.

— Ти великий самолюб, старий Буков'єне!

Онуфрій схопився з лавиці й мало не скрикнув. Видно, Фасулька таки пошкодила рогом ребро.

— Як ти сказала? — спитав, підійшовши впритул.

Тієї зими він співав їй про високий Буков'єн, на якому пас малим ягнята, і вона його так назвала. Тепер дивилася на нього низу й мовчала. Потім виїняла руку з рукавички, торкнулась пальчиками грудей.

— Болить?

— Уже ні, — сказав, знову згадавши ту давню зиму.

— THE CHAIR —

У СНИГАХ

— Ти кажеш, як тоді, — усміхнулась вона.

— Тоді в лісі мене знайшли твої слуги...

— Тепер я сама прийшла.

Із-за Синиць визирнуло сонце, кинуло на Чугу червоне проміння, закривавило шапки снігу на смереках. Один промінчик, у вікно ковзнувши, малиново блиснув на срібному колтку під її вухом — саме вивільнила з рукавички й другу руку і вельможним порухом розповила й скинула хустку.

— Ти уводно любила срібло.

— Воно гонорове і просте. Золото — змисливе.

— Але ж ти — золота?

Вона усміхнулась і притулила палець до його уст.

Онуфрій обережно взяв її долоню в свою, торкнув шкарубкою пучкою перстень-змійку.

— Той самий, що тоді загубила?

— Недавно знайшла. По стількох роках... Але сядь, тобі тяжко!

Сама пересіла на лавицю. Онуфрій — поруч.

— Чого ти не прийшла сьогоднішньою? Я видів тебе вліті, ти все така ж... така...

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

— Кажі просто — файна! Адже ж файна?

Не відповідаючи, провів долонею по шовковому волоссю, торкнувся білої шиї.

— Теперішня — не зовсім я, — сказала вона. — Я — це лиш та, яку ти любив.

— А чому — сьогодні?

— Бо це сьогодні до тебе вернулася твоя найдорожча зима.

У печі вже геть вигасло. Онуфрій хотів звестися, аби вкинути на грань трісок, щоб таки напалити в хатчині, але вона спинила його:

— Не треба!

— Чому?

— Так ліпше буде.

— Але ж ти замерзнеш!

— Ти знаєш, що — ні. Посидимо. У нас небагато часу.

— Мені завжди його з тобою не ставало. А найдужче, коли дозволяла себе любити. І лиш тої зими я довідався, як можеш ти любити.

— Хочеш пізнати ще раз?

Олені на рукавичках, що лежали тепер між ними на лавці, набули темної бурякової барви.

У СНІГАХ

Онуфрїй мовчки кивнув.

— То лягай!

Він похилився набік, але вона обережно вклала його на лавиці горілиць, розстебнула кептар і, просунувши під сорочку долоню, притулила до грудей.

— Як тоді, — прошепотів Онуфрїй,

— Як тоді.

— Скажи, Княгинько!..

— Що, Буков'єне?

— Ти мене тоді любила, бо пожаліла?

— Буков'єне! Чоловіки дурні і нічого ніколи не знають. Спи!

Щойно підстаршина приніс до Онуфрїєвого обійстя звістку, що офіцер переказився й не заявив до польового суду, а потім його взагалі відкликали кудись далеко в тил, слугу одразу послали на Чугу замінити ґазду в зимарці. Ще на підході до неї слуга почув, як з голодним відчаєм реве у стайні худоба, а з порога хатчини на нього війнуло холодом неопаленого житла.

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

Коли вїт і військовий лікар ступили крізь східну браму на подвір'я, під західною, коло дровітня, разом підвелись і мовчки привіталися до них два сиві, аж білі, діди з люльками в руках. Пахнувши синім і ніби твердим на морозі димом, так само разом знову сіли на свіжошругані дошки.

— Забрала война хлопів, мусять діди робити деревище, — сказав вїт.

— Деревіше — гроб? — спитав лікар.

— Йо, трумна.

Онуфрій лежав уже на домашній лаві.

— Як живий, — шепотілося жіноцтво, якого була повна хата.

— Що хочете, був у холоді...

— Зато й такий файний.

Побіжно оглянувши для порядку тіло, лікар помітив, як щось блиснуло в затиснутому п'ястуку покійника. Розвівши пальці, забрав і, запитливо глянувши на вїта, подав йому. Вїт обернувся було до когось із домашніх, але щось подумав собі і вклав знахідку в кишеньку Онуфрієвого кептаря.

Власниця маєтку під Синицями, багачка і писана, хоч і в по-важних літах, красуня, прозвана ще в юності Княгинєю, від самого Різдва заперлася у своєму покої і пускала до себе лише сестрінку-підлітка, яку в дочерила. Через неї рядила слугами і навіть говорила з інтендантами-москалями, які вже двічі навідувались по сіно для коней.

Коли дівча надвечір увійшло до покою, Княгиня сиділа за столом, висипавши перед собою на скатерть коралі і срібло з різьбленої ракви.

Мала підійшла, цікавим оком глянула на стіл і вражено спитала:

— Що — перстень-гадючка? Знову пропав?

Княгиня потерла пальцями скроні, потім глянула на дівчину:

— Що чути в селі?

— Онуфрій умер. Той, що під Буков'єном. Кажуть...

Княгиня махнула рукою:

— Не треба, я знаю. Він умер ще в суботу.

А вловивши настрашений і здивований погляд дівчиська, відвела очі й кивнула на миску з водою і недогарок свічі у кінці лавиці:

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

— Прибери то! Воду винеси через задні двері й вилий під явором.

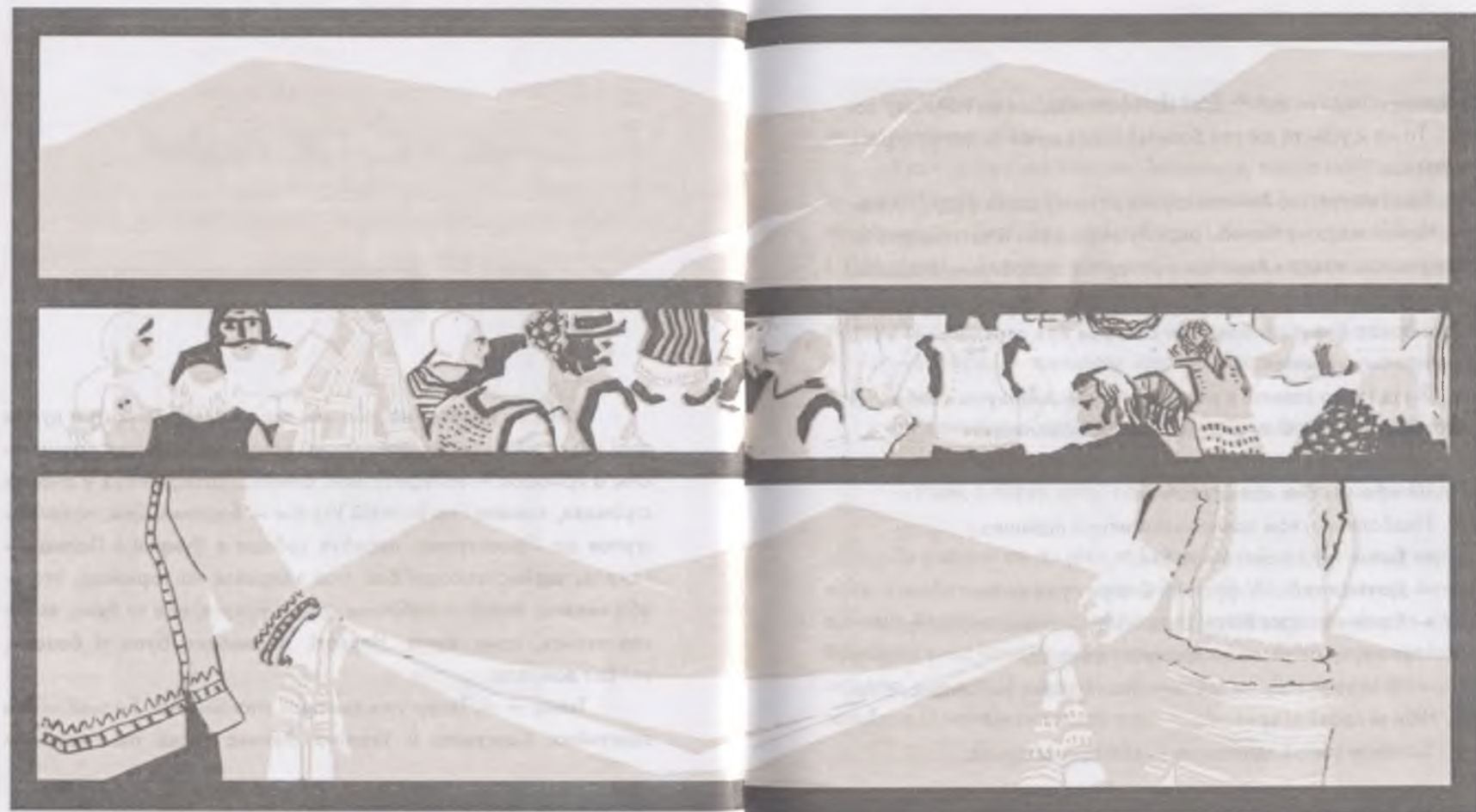
Армія Брусилова стояла в Чорногорі до квітня, до великого відступу.

ЦВІТЕ ЯСНИЙ...

Штефан дивився на людське тирловисько і нехитро думав собі, що от... усі ці війни, революції, всі світові завірюхи проминають, а ярмарок — неперебутний. Вічний... Штефан був у січових стрільцях, воював і на Великій Україні — боронив Київ, потім відступав до Проскурова, перебув табори в Румунії і Польщі — і скрізь, щойно втихали бої, люд збирався на торжища, хто — аби вижити, інший — побільше на біді урвати, але то було, як казав якийсь, саме життя. Нервові, несамовиті були ті базари, як і світ довкола.

Тепер — ні. Тепер уже ярмарок спокійніший. Бо що? — Все відшуміло. Відшуміла й Україна. Велика тепер під червоним

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

москалем, а нас тут, думав далі Штефан, віддали на польську по-талу... Та чи й усім те аж так болить? Щось дуже скоро притрам-бувалося...

Враз відчув, що Анна не ступає за ним уздовж ряду. Завжди так... Навіть якщо не бачить, одразу знає, коли її не стає поруч. Озирнувшись, заздрів Анну коло рундучка з коралями, зґардами й бранзолетками. Вид продавця, меткоого цигана, не гарантував, що товар без підробок, але Штефан був спокійний — вона добре на тому знається.

З-під гордо завитої у високі гуші турецької хустки вибилосся й звабливо лягло на білу шию золоте пасмо волосся.

Анна перехопила його погляд, потім ще озирнулася...

Штефан усе не відводив очей.

Недбалим рухом поклала намісто й підійшла.

— Кажи! — сказала з усміхом.

— До лиця тобі... У фустці... Сто раз уже казав.

— Кажи-кажи, не бійси! Цего жінці не буває забагато.

І тут же, показавши на ярмарок, спитала:

— Чого так?.. Ще недавно — такий здвиг, усі заодно, а тепер... Ніби ні крові, ні кривди!..

Штефан глянув здивовано — сам про це думав:

ЦВІТЕ ЯСНИЙ...

— Може, це спасення від болю? Загоїтси душа — народ знову здойме голову.

Рушили далі між рядами. Здавалося, народ виніс усе набу-те і нароблене. Винесли свій виріб косівські і пістинські гончарі, яворівські різьбарі, боднарі з Річки. І Космач тут, з ліжниками і кептарями... Все ловилося очей, сміялося, просилося в руки, але Штефан з Анною вже скупилися і тепер просто ходили, обзирали.

— Штефа, — торкнула його за лікоть Анна, — а дивиси, липа!

За ярмарком, над рікою, росли в ряд високі тополі, а між ними, якраз посередині, розлога липа.

— Йдім, я нарву цвіту, саме пора. Бо де в Устеріках найду?

За рядами аж до ріки проліг широкий луг, на ньому торгу-вали худобою, а скраю коломийські броварі виставили бочки з пивом. Якраз «убили» бочку, і то не дуже вдало — пінисте віяло бризнуло з-під чопа, зринув веселий галас... Анна пиво недолюб-лювала, але що Штефанові забаглося, підійшли разом. Узяв собі гальбу, а їй маленький погарчик.

Illustration by [unreadable]

Illustration by [unreadable]

ЦВІТЕ ЯСНИЙ...

Над лугом переткався галас. Тривожний — худоби і збуджений людський. Теж, відзначив про себе Штефан, уже стала багата торговиця. Вже ніхто — за встид! — не виведе ребристу шкапу чи охлялу корову. Он аж вилискують боками сиві мадярські бики, а свині на возах кругліші, ніж довгі...

Коли допили пиво й рушили, поблизу раптом загарцював огир. Анна злякано притулилася до Штефана, він узяв її за руку.

Так і йшли до ріки, побравшись за руки. Як дівтаки, подумав Штефан, але руку Аннину не випустив. Йому так було добре.

Галуззя зі цвітом опускалося місцями до людського зросту, Штефан лише трохи пригинав його і притримував, Анна рвала обіруч, тож за хвилю-другу вже була повна запаска.

— Доста, — сказала. — Кілько мені треба?!

Штефанові шкода було покидати цей зарінок, де з одного боку плюскотіли дрібні хвильки Рибниці, а з протилежного хлюпав гомін торговиці. Міська гора біліла проти сонця над Косовом кам'янистими ребрами, а дух липи сплівся з гіркуватим запахом любистку. Любистком пахло Аннине волосся.

Коли в Коломиї стрільцям-новобранцям уже скомандували всідатися у вагони, Штефан раптом обернувся й побачив Анну в кінці перону. Бігла зі збитою на плечі оцією самою хусткою,

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

кричав щось люто ройовий, але Стефан також біг Анні назустріч, а як упала йому на груди, він до запамороки вбирав дух любистку й таки проніс його в собі крізь роки — вчував і в шанцях, і на маршах, і серед морозяного січневого Києва. Тепер знову, як тоді на пероні, торкнувся губами завитих кучериків, що вибилися з-під хустки, глибоко вдихнув, Анна ж так само притулилася до нього й сказала:

— Я тоді запалила коня. Тою гонитвою...

Стефан вдячно поцілував її в кучерик на скроні.

Вже не зупиняючись, перейшли назад через луг і ярмарковий майдан, а на самому виході, де торгували садовими квітами і вазонами, їх перепинила молода жидівочка. Вона вмить — по кептарях, вишиттю, по Анниних запасках і Стефановій крисані — впізнала, що вони «згори», з-над Чорного Черемоша і, здібна до всякої імітації, прудко залопотіла по-жаб'ївському:

— Йой, солоденькі! Така з вас файна пара... Купіть вазончик!

Розкішні червоні косиці кучерявились довкруг маленьких квіточок усередині. Квіточка в квітці! Тримаючи горщик

ЦВІТЕ ЯСНИЙ...

у простигнутих руках, квіткарка зумисне ним ледь похитувала, червоні шовкові пелюстки тремко ворушилися довкола жовтих осердь.

— Що то є? — зупинилася коло них якась міщанка.

— Поінсеція, прошу пані. Віфлеємська зірка, — пояснила квіткарка, а що та пішла собі далі, знову звернулася до Анни:

— Бігме, газдинько, вам у хаті від неї розвидниться. Будете мати, — вже до Стефана, — два цвітки у світлиці.

Анна легенько торкнулась пальцями Стефанової руки й рушила далі. «Цвіте мій, цвіте ясний!..» — подумки повторював Стефан, ідучи за нею. Зринуло звідкілясь у пам'яті й не попускалося.

Запряжений паровицею віз стояв коло крамниці. Слуга-фірман, вже під вусом парубчачок, розважав неподалік двох міських дівчат. Чи то веселе їм щось розповідав, а чи просто потішалися з сільського хлопця — припадали одна до одної і хихотіли. Побачивши Анну і Стефана, він умить замовк і побіг відв'язувати коней з припону.

Дівчата, не приховуючи захвату, провели очима вродливу гуцулку.

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

Штефан постояв, подивився вслід, аж доки віз, проторохтів-ши бруком, зник з очей, і подався до шинку за рогом.

Там на Штефана чекали його коні.

ОХОРОНИТЕЛІ ДІВИ

Баба пасла кози на схилі пагорба. Внизу камінним лабіринтом сіріли рештки стін древнього міста, між ними зеленіла трава й де-не-де червоніли маки. Біло стриміли на тлі зеленавого моря колони, біля яких найбільше товчється приїжджого люду.

Біля ближчих до схилу колон, між якими збереглися шматки мозаїчної підлоги, крутилося двоє, ще молодяві чоловік і жінка. Вони і присідали, і відходили — глянути на мозаїку з відстані. Потім він поглянув на бабу, щось до жінки промовив... Взявшись за руки, рушили вгору схилом.

— Здається, що ці кози паслися тут, коли стояло місто, — сказав він.

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

— Вічні кози, вічне море і місто, — відповіла вона.

Стояли неподалік. Баба усміхнулася, чуючи їхню бесіду. Привіталися й сіли коло неї. Бородатий цап, побачивши незнайомих, надійшов згори, покиваючи головою при кожному кроці. Зупинився над ними, закинувши голову.

— Як зверхньо дивиться! — засміялася вона.

— Бо це його місто. Знаєш, скільки він нас таких бачив!

Баба вийняла з кишені сірого чоловічого піджака сухарик:

— На, Борька!

Борька обережно взяв губами сухарик.

— Це всі — ваші? — спитав чоловік, кивнувши на кіз.

— Мої... Немає більше, ступай! — наказала цапові.

Зжувавши сухарик, цап шкріб копитом бабине плече. На строгий оклик завмер, гучно пирхнув і подався до кіз.

З протилежного, за містом, пагорба долинув чистий срібляний звук. Хтось кинув камінчиком у великий дзвін над морем. Всі троє зиркнули в той бік і побачили жінку, що танцювала на сірих каменях древнього міста. Танцювала босоніж на рештках кам'яного підмурівку. Довкола неї вертівся, націлюючись об'єктивом відеокамери, її супутник. Баба їх бачила отут, коло ближніх колон. І теперішні бабині «гості» бачили ту пару зблизка. Жінка ще молода й дуже вродлива, а з нею —

ОХОРОНИТЕЛІ ДІВИ

тоненький, високий юнак, з темним пушком на припухлій губі і з сережкою у вусі. Він щось лепетав, вимахував довгими, гнучкими руками, але видно було, що бачить лише її. У його руках була дещо дівоча пластика, проте у них відчувалася й пробуджена чоловіча снага.

— Їй дуже личить ця сукня, — сказала бабина «гостя». Вітерець щільно тулив до стрункого тіла жінки тонку тканину з малюнком у чорно-коричневій гамі, як на античних амфорах.

— Вона пасує і до цього міста, — додав він.

— Вона вже тут була. Колись, — сказала баба, дивлячись на море. Далеко, на самому виднокрузі, на сонячних відблисках тоненькою чорною рисою бринів корабель.

Чоловік здивовано глянув на стару й хотів перемовитися поглядом із супутницею, але та й далі спостерігала за дивною парою.

— Цікаво, — спитала, — наскільки він молодший?

— Вона старша на понад дві тисячі років, — сказав він і з надією звів очі на стару.

Але баба й далі дивилась на море.

Жінка вже не танцювала — просто йшла по каменях. Юнак знімав з нижньої точки, лежачи горілиць під муром.

— Вона ступає босими ногами по його серцю, — сказав чоловік.

ОХОРОНИТЕЛІ ДІВИ

Сказав трохи насмішкувато. Супутниця розуміюче усмінулася. Баба скосила поглядом на юнака й жінку й знову задивилась на море.

Довготелесий, у чорних сорочці і джинсах, юнак нагинався вперед і заламувався навznak, лягав на мури й вибігав на найвищі уламки стін, тримаючи камеру над собою... Здавалося, він прагне одночасно злетіти і вкрутитися в землю.

— Товчеться на мурах, як неприкаяний дух, — сказала «гостя».

— Натхненний дух на древніх мурах, — усміхнувся чоловік.

Знову дихнув вітерець, приніс виразний лемент дитячого табунця від руїн базиліки, шарпнув сріблястою оливою, а коли втих, згори почулося шарудіння. До них спускався схилом хлопчик. Вигинався при кожному кроці, одну руку, як зігнуту лапку, тримав коло обличчя, а друга, з неприродно вивернутою кистю, висіла до низу. Щоразу, як ступав по траві, здавалося, що ось-ось упаде, але він таки додобиав до баби й щось замукивав.

— Рано, ще не напаслися, — відповіла йому, киваючи на кіз.

Хлопчик знову мугикнув.

— Ні-ні, — сказала баба, — дивись, які в них ще глибокі здухвини. Хлопчик трохи подумав, потім сів коло баби. Жінка жалісливо глянула на хлопчика, тоді вийняла з сумочки шоколадну цукерку.

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

— З горішком, — простягнула йому, — смачно.

Хлопчик закинув далеко назад тремтячу голову, дивлячись на незнайомку скоса, мов пташок, потім судомо відпустила, він усміхнувся і... ліг коло баби.

— Візьміть, — зніяковіло сказала гостя, тримаючи цукерку.

Стара подала шкарубку долоню.

Якийсь час хлопчик ще дивився на них знизу, потім уместився зручніше і завмер. Лежав, скулений, і з тим самим усміхом розглядав травинки.

— Божий черв'ячок, — вказавши на нього, промовила баба.

Чоловік зачудовано зиркнув на стару, на хлопчика... потім щось пригадав собі:

— Токутамі Рока...

— «Бубоніння земляного черв'ячка»? — перепитала жінка. — Там про саму природу...

— Він і є сама природа, — вказав на хлопчика.

Малий, віддувши губи, дмухнув на травинку, потім заплющив очі й знову посміхнувся.

— Він Божий черв'ячок, — знову озвалася баба. Потім поглянула на руїни міста:

— Їй гарно в маках. Красива...

ОХОРОНИТЕЛІ ДІВИ

Юнак, відступаючи задки, опинився на краю кам'яної цистерни. Красуня-жінка підхопилася з маків. Долинув її зляканий вигук. Балансуючи, юнак високо змахнув рукою з відеокамерою, потім ступив уперед і обняв її, ніби обплів своїми довгими руками-мотузками.

— Це буде цікавий кадр — змах об'єктива у небо, — сказав чоловік.

— Так, у ньому буде любов і розпач, — відповіла супутниця. — Розпач нерівної любови.

— Завжди хтось любить дужче, — стонула плечима стара. Обоє перезирнулися. Він хотів щось у баби спитати, але вона знову дивилася на море. Серед руїн красуня-жінка обнімала білу колону. Чоловік, глянувши на море за колонами, почав читати з пам'яті:

— Літа минають, не минає міт! Вони живі, дива Архіпелага...

— Орестів жах, Піладова звитяга... — продовжила супутниця й очікуюче зупинилася.

— І смертний Іфігенії привіт, — довершив він. І в його голосі вчувалася вдячність, що вона йому це дозволила.

Жінка глянула на хлопчика. Божий черв'ячок дивився вниз, від землі таким глибоким поглядом, що вона квапливо відвела очі.

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

— Чому павич є символом воскресіння?

Вказала на ближчі колони, біля яких збереглися фрагменти мозаїки.

— Від греків... У ранній християнській символіці багато від давніх греків.

— Але чому — павич? Його краса холодна, а крик — тривожний.

— Павич нетутешній, — зронила стара, не відриваючи погляду від моря.

— Звичайно. Це птах Сходу, — згодився чоловік.

— Він і там, він усюди нетутешній, — так само, не повертаючи голови, сказала стара.

З-поза пагорба, на якому дзвін, з'явився маленький вітринник. Жінка зиркнула на годинничок-медальйон у перламутровому корпусі на золотому ланцюжку.

— Не хочеться звідси, — зітхнула.

Годинничок знову ліг на своє місце, над вирізом сукні, у западінку... Туди пильно вдивлявся хлопчик, вона усміхнулась до нього, але зустріла той самий глибокий погляд.

— І правда, не хочеться, — сказав чоловік. — Особливо — від цих мозаїк.

Вона поклала його руку на коліно.

ОХОРОНИТЕЛІ ДІВИ

— Ми собі таке на дачі зробимо, — сказала. — З павичами, канфарами і виногронами.

Він глянув на ближні колони (до них якраз гід привів чергову групу екскурсантів), потім накрив широкою долонею її руку.

— А знаєш, масік, це ідея...

Вітрильник ліг на борт, повернув і, впіймавши попутний вітер, побіг швидше.

Баба поволі звелася на ноги.

— Ходімо! — сказала до хлопчика.

Разом долаючи недугу і старість, вони повільно пошкандибали вгору, де під верхом пагорба виднілися дві хатини.

— До побачення! — гукнула їм услід жінка, але вони не обернулися. Баба на ходу розтулила опущений донизу сухий кулачок. У траву тихо шелеснула дорога цукерка.

Юнак і жінка-красуня стояли коло вцілілої стіни базиліки. Він наводив об'єктив камери то на жінку, то на море, колони — як усякий amator, позбавлений змоги потім змонтувати знятий матеріал, творив «живий» монтаж. Він повів об'єктивом по пагорбці, видно, впіймав у кадр бабу з хлопчиком (вони саме дійшли до середини схилу й зупинилися відпочити) і сказав про них жінці. Вона зняла з шиї білий шалик і помахала їм.

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

Білий шалик тріпотів, як чайки над прибережною смугою моря, і так само тріпотів — уже далеко в морі — білий косинець вітрила.

Хлопчик щось промугикав.

— Я бачила, — відповіла стара. — Ти — теж?

Хлопчик озвався схвильовано.

— Ні, — сказала йому, — вона вже не буде танцювати.

Але якщо хочеш, посидимо.

Вони двома темними грудочками опустилися в траву.

Вітер швидко й низько проніс невелику хмаринку, її тінь, заламуючись, пробігла, мов протекла, по сірих мурах, на мить притінула білі колони, після чого вони забілили ніби ще яскравіше, і побігла схилом — по траві, шумких оливах і різномастих козах. Здаля знову долинув срібний звук кинутого у дзвін камінчика. Хлопчик усміхнувся й приліг коло баби у своїй затишній скуленій позі, а стара все незмигно дивилась на море.

ICXOD

Ми йдемо до витоків Теплої Води. Йдемо незайманим снігом повз потічок із чорною водицею, над нею клубочиться пара й витає легенький сморід, пара осідає на кущах та хирлявих деревцях пухким інеем, і від того здається, що вони покриті рясним яблуневим цвітом. На проталинах біля води яскраво зеленіє плюгавенька травичка, а ми йдемо рипливим од морозу снігом, ступаючи слід у слід, аби зберегти сили, бо ніхто з нас, окрім Старого, не знає, доки ще нам іти. Коли на горище, де було так тепло, шкрябалися лапками птахи по шиферному даху низько над головою і пахло голубиним послідом, коли на це горище вдерлися з холоду люди з різкими голосами і ящиками, повними

залізниччя, Старий смиренно сказав: «Пора, діти мої, цей куточок уже не наш». Два дні ми перекантувалися на вокзалі, але міліція змусила нас розсосередитися, а поодинці ми були безсилі проти нахабних вокзальних алкашів, які добре пильнували своїх насиджених місць. Старий був десь у розшуках, на третій день вернувся, зібрав нас у туалеті, роздавши всім по сигареті, довго мовчав, сумно приглядався до розбитого скельця Поетових окулярів — того напередодні потовкли два ханиги, — а коли ми вже досить насолодилися пристойним куривом після слинявих, їдких бичків, тихо промовив:

— Я був скрізь...

Усі позавмирили. Як один тримали куці недопалки — обережно вказівним та великим пальцями — і тривожно стригли очима на Старого. Лише Бова переметнув свого оштипка губами з одного кутика в другий, схилив по-курячому, прискулившись, голову набік і коротко звідався:

— Ноль по фазі?

Старий кивнув. Знову дружно засмалили, обпікаючи губи і пучки.

— Будемо йти за місто.

— А там? — скинувся Академік. — Це тобі не вліті.

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

І Старий, оддыхавшись по нападі сухого кашлю, тремтячим голосом повів про теплий закуток при витоку Теплої Води, що струмує довгим виярком крізь дубовий гайок до очисних споруд, де він сторожував колись, ще «в миру» будучи, і куди тепер навідувався по безплідних пошуках у місті.

Мені зробилося незатишно, я радо пішов би звідси до такого притулку, як наше горище, але слова Старого віщували зовсім інше — безлюдну околицю, задвірки, холодний покинутий балок... Стало навіть шкода покидати це мураховисько, у якому я на третю добу вже досить опанувався, вжився в його ритм прибирання залів і туалетів, вивчив маршрути й періодичність проходів міліцейських нарядів, припливи й відпливи людського потоку. У мене вже були свої секрети. Я знайшов запасні якісь «чорні» сходи, на які можна прослизнути в непомітні двері просто з вулиці й передрімати безборонно чи перечекати лиху годину, приглянувся до одного п'янички, який крадьки перехачував роботу носіїв, годину тому мені самому це вдалося, і тепер п'ятдесят копійок у кишені ледь відчутно послабили якусь із ниточок, що ними я приторочений до товариства. Стало шкода всього цього гарמידеру, бубоніння динаміків, навіть солодкавого клозетного запаху, а найбільше — можливостей вийти

ІСХОД

на привокзальну площу і споглядати до найменшої дрібнички знайомий тепер виднокіл, що від першого знайомства з ним майже не змінився (виросли зліва дві-три високі будівлі), вслухатися в деренчливі дзвінки трамваїв на кільцевій і притишено-глибокий, мов рівне дихання, шум великого міста.

— Так чи інакше, — сказав Старий, — звідси нам треба йти!

Ми йшли містом, йшли крізь зиму й літо, і знову зиму, йшли крізь тужливі звуки сумних мелодій, що лунали з гучномовців, — бозна-звідки з'явилися вони на вулицях, — і великий портрет над кінотеатром жалібно тріпотів на вітрі, ба й недарма, адже тільки-но стихли звуки сумної музики, приїхали вночі люди в ланцях і касках, подерлися по металевих лаштунках знімати його, але нам було не до того, ми мали інший клопіт — стало нелегко йти через місто, бо моторні люди з твердими очима почали лавустити по місцях людних і безлюдних, і ми ледве випорснули з пастки, якою став підземний перехід на головній вулиці міста; тільки лисячий нюх Старого нас вирятував, тож облава замкнулася за нашими спинами. Старий у ті часи був особливо похнюплений, його не тішив процес якихось відчутних змін довкола нас, не тішило, що люди ранками чуріли

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

вусібіч до праці набагато бадьоріше, ніж це було доти, а поплудні поменшало народу в крамницях; ми йшли в глибокому підпіллі, і за нами, наче тіль Геракла за кентаврами, маячіло грізне магічне число 101. Одного вечора майнуло мені в блідому світлі неону жалібно-скандальне обличчя Вовчиці, вона йшла в супроводі міліцейських сержантів, а позаду плентався, наче сам по собі, її старенький чоловічок, покірно світючи своїми окулярами з-під лантуха, якого ніс, мов гріх, на собі. А вранці ми залишили в підворотні тихенького Колю, голосу якого ніхто, здається, так і не чув ніколи. Колі поталанило знайти банку від консервованої ставриди, половину риби звідти, правда, вийли. Коля заповнив порожнину газетою, жужмом її туди впхнувши, і приніс до нашої криївки (ніколи такого не траплялося, щоб він бодай порожню пляшчину чи недопалок зажилив). Старий нюхнув ті рештки і рішуче вергнув банкою під стіну. Академік підняв пальця й значуще вирік, — «Ботулінус, поняв?» — і Коля згідливо закивав похиленою головою, а під ранок ми проснулися від його зойків і стогонів, порожня і чиста зсередини банка валялася поруч... Що ж... Старий потелефонував з автомата на «швидку», ми здалечку спостерігали, як бідного Колю

ІСХОД

два санітари, лайнувшись, затрутили в машину. Старий сягнув до своєї плетеної шапки-шкарпетки, оголивши лисину.

— Може, відкачають? — хтось промовив несміло.

— Глина! — мотнув заперечливо патлами Академік і ще раз проказав якомсь урочисто, з торжеством утвердження безсилля науки перед науково визначеними обставинами. — Ботулінус!

А вранці знову тугі хвили реквієму накрили нас і ми разом з народом схилились у скорботі, і наша скорбота була подвійною, але зітхнулося нам тепер трохи вільніше, бо йти містом безпечніше, ніхто нікого не чіпав, аж доки втретє звилися над містом жалобні стяги.

Весняного погожого ранку ми назбирали у своїх кишеньках чотири копійки, і Старий пішов до газетного кіоска. Можна було й трьома обійтись, але Старий сказав, що про ці речі краще довідуватися все-таки з центральної преси, отож довелося розщедритись іще на копійку.

— Четвертинка «бородінського», — мрійливо і скрушно зітхнув Малиш, наймолодший серед нас, таки правдешній малюк, інфантильний і вічно голодний, а тепер ще й простуджений.

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

— Не пісяй, Малиш, — буркнув Бова, — скоро дієтичку відчинять.

Бова — добрий знавець найпаскудніших за кухню харчевень, де кидають на столах майже неторкані порції парових котлет і повні склянки бурого чаю, за час походу через місто це нас не раз рятувало. Малиш вдячно глипнув на Бову і задзьобився в посмальцьоване кашне, позичене йому Поетом. Дрож сіпонував малюка раз-двічі за худі плечі, і потім іще торкнув легенько, і врешті той тихо засопів у кашне.

— Нас це мало стосується, — сказав Старий, коли ми про-реферували густий текст під грізним заголовком, — хоча...

— Винарні, пивнички відпадають, — хмуро підрахував Бова.

— Зате алкаші з вокзалів щезнуть, — мстиво блиснув уцілілим скельцем окулярів Поет.

— Алкаші, як і нетрудові доходи, вічні, — сказав Академік, одмітаючи будь-які перспективи довколишнього світу на впорядкування.

Скоро Бовине пророкування збулося, Академікове ж почасти видалось сумнівним, бо п'яних почали брати без провокуючих із їхнього боку поведенцій, на що одні позирали

ІСХОД

з неприхованим злорадством, а інші — з глибоко затлумленим почуттям солідарності не надто згуртованого, але численного підпілля.

На другу зиму ми втратили Малиша, якого довелося залишити з простудженими нирками в одній покинутій під капітальний ремонт квартирі, куди на неочачно запалений стопок свічки налетіли, мов метелики, кудлаті хлопці з пофарбованим волоссям, утикані залізними пряжками та кнопками, а за металевими хлопцями навідався міліцейський патруль, але нюх Старого таки нас не підводив, патруль ми вже пропустили повз себе поверхом нижче, притінившись у такій же порожній квартирі; цієї ж зими, останньої, з товариства мусив піти Бова, гонористий характер якого законфлітував з проповідуваною Старим смиренністю, і та морально-етична полеміка закінчилась жажливим вандалізмом — Бова набури в консервну банку, що в ній Старий полюбляв заварювати собі чай осібно від нашої каструльки.

Так ми перетнули місто, воно було нашим великим шляхом, великим домом і великим маревом водночас, а Велика біда, що сколихнула місто, коли при верхній течії ріки спалахнула Гірка зоря, нас не стосувалася — Академікове

ВАСИЛЬ ПОРТЯК

просторікування було оптимістичнішим, ніж заспокійливі коментарі засобів масової інформації. Старий же сказав просто:

— Гріх потопельникові боятися намокнути.

Біда відбулася, опала каштановим цвітом і травневими дощами, а ми простували далі, знайомі й колись обжиті мною місця я проходив безтілесно й тихо, майже не відгукуючись на віддалені лункі удари пам'яті, мене перепиняли інколи люди, колись, мабуть, знайомі, мене вхопив коло поштамту за рукав червонощокій чоловічок і гаряче говорив про нові часи і великі перспективи, а з вулички навпроти йшло через майдан моє товариство, ступаючи за Старим, їм на шляху трапилася знана колись нам з переказів дивовижа — молоді люди малювали перехожих просто неба — і товариство пройшло крізь них, не залишивши й сліду на паперах і полотнах, і я тихо вивільнив руку й рушив з ними до безлюдного осінньої пори берега ріки, де ми зустріли й прийняли до себе аж п'ятьох тихих і втомлених людей, а під мостом іще чотирьох, тож тепер ми йдемо крисою снігу повз талини біля Теплої Води чималим уже гуртом. Все ж ми з Поетом і Академіком утрьох тримаємося купи, ступаючи в сліди Старого, а позадні, наче беручи з нас приклад,

також тупцяють по троє, ці чотири ланки зі Старим на чолі здивовано озирає стрункий спортсвець у червоній шапочці на лижах — він прудко біжить по дузі, взістріч нашому рухові, біжить довго, тож коли розчервонілі молодики, йдучи від праці додому, з полотняними торбинками на харч, причепились до Старого, постусуючи і дихаючи йому в обличчя горілчаним духом, якусь мить отетеріло глипають на мене, а потім звалюють з ніг, я ще довго бачу його червону шапочку, а потім червоним стає його білий з поясками світл, червоніє сніг...

— Харош, — каже один з них, востаннє копнувши під ребра.

— Я й не помітив, як він, стерво, скочив, — бубонить уже на відході другий, наче виправдовуючись перед друзями, що дався якомусь бомжеві звалити себе з ніг.

— Треба було й остальним дати, — вже чую здалеку. Я обтираюся, і кумачевий світ набирає звичних барв, я бачу своє товариство, яке припустило вздовж потічка — тепер у строгій впорядкованості його є хиба, в передній трійці одного бракує, і це мені видається несправедливим. Хоч я не почуваю жалю за вчиненим, але мені здається, що радше б Старого попереду

ВАСИЛЬ ПОРЯК

не стало, ніж когось із нас, та Старий бадьоро чвалає до своїх витоків, а далекий лижник усе ще біжить краєм поля, краєм землі, все далі... далі... Все...

ВІСІМ НОВЕЛ

Спочатку новел було сім. Невеликих за обсягом. Автор мене спитав: «Ну хіба це книжка?» «Стефаникові були теж худими», — відповів я. «Ну, знаєш...» «Ти краще назву придумай для книги». Автор вирішив: хай так і називається — «Новели».

Я запропонував: хай називається «Сім новел», перша — «Ісход», сьома — «В неділю рано».

Автор задумався. Шість творів — справді твори, а сьомий — взагалі шедевр. Останнє слово тут у мене значить саме те, що значить це слово. Так думав я, а Портякові сказав таке, чи приблизно таке:

ВАСИЛЬ ГЕРАСИМ'ЮК

«Перша твоя книжка вийшла більше двадцяти років тому. Тому нині не має значення: 7 чи 17. Навпаки, 7 — це набагато цікавіше. Цікавіше навіть, ніж якби було 77. Адже за чверть століття (ще ж якого! — на межі тисячоліть!) могло би набратися і 177.

Авторові зовсім набридли мої нехитрі міркування в цифрах і він згадав: «У мене є ще одна новела. Ти її читав». Це і справді був не вчорашній, наспіх підготовлений текст. Це був один із його текстів. Він називався «У снігах». Так називається ця книжка.

Вісімка має свою символіку, але про це наразі не будемо.

Цікавить нас Портяків сніг. Згадана новела його акцентувала — у цих творах снігу багато. Падає чи лежить — не головне, головне — світить. Незаймано.

«Я мав царське дитинство», — писав уродженець румунських Карпат Еміль Мішель Чоран. Перед цим фрагментом у його записнику іде згадка про почуту в Парижі випадкову розмову, яка закінчувалась: лиш би снігу не було. «Я рішуче з іншого світу», — вирішив філософ і далі згадує засніжені верхи Карпат, коли земля і небо належать тобі. Мабуть, подібні асоціації викликають не тільки сніги Карпат (є гори вищі), але в центрі Європи на «завірках імперії, яка розпалась» (до руїн австро-угорської додалися руїни

ВІСІМ НОВЕЛ

советської — агонію останньої Чоран застав у Парижі, а Портяк — на зйомках фільмів за своїми сценаріями — часто в Карпатах) є непозбутні особливості. Чоран покинув рідне трансільванське сільце ще на початку 20-х, і потім збагнув, що «треба життя прожити, щоби звикнути до думки, що ти румун». Оскільки скрізь доходив до крайнощів, то й тут «звичкою» не обмежилось. Мучачись приреченістю на не знати ким і навіщо визначену безмайбутність свого гірського роду, він згадував близького Ендре Аді («бути угорцем — прокляття») і вважав, що в угорській версії хоч є своя велич, якась «обраність навиворіт», а тут — суцільна безвихідь, суцільний туск (сказали би в українських Карпатах), чи «сутінки страждання» за висловом самого Чорана.

Я читав більшість кіносценаріїв Василя Портяка (іх, до речі, більше, ніж новел у цій книзі) і розумію, що він оту саме межу, про яку я вище згадав, пройшов саме в чоранівських сутінках.

Сутінки, безперечно, екзистенційні. На українському боці вони були (і залишаються) густішими, ніж на румунському, і на угорському, і на словацькому, і на польському. У Карпатах сама географія підкреслює різкість відчуття, «незайманість» абсурду.

ВАСИЛЬ ГЕРАСИМ'ЮК

Серед незайманих снігів, трав, смерек, потоків ув одному із найвищих сіл України Кривополі народився й виріс Василь Портяк, і на межі тисячоліть перейнявся Героями. Насамперед не героями своїх оповідань чи кінофільмів, хоч тоді саме на екрані хотів їх відтворити, продовживши політ над рідними верхами «Білого птаха з чорною ознакою». Начебто в кіно не так вже багато залежить від сценарію, і Портяка тоді, повторюю, цікавив не свій сценарій, а той, у якому тих самих Героїв кинули на останні кровопролитні бої в тих самих горах із монстром, який тільки-но переміг іншого монстра. І що йому ці екзотичні Герої? Що йому та ефемерна гідність, яку чомусь саме тут і саме ці задумали захищати, прекрасно знаючи, як усе закінчиться, і не всім пощастить отут полягти? Що йому той ефемерний стоїцизм, те «винко червонé»? Отакий сценарій. І його не переінакшиш, і режисера обрано не на кіностудії імені Олександра Довженка. Режисер на «поетичне кіно» не повівся і все відзняв по-своєму: герой і жертва часто мінялися місцями, одна лише кров текла, як і було задумано, — рікою, але хіба її жалко? — це ж кіно у цих горах, таке кіно. Героїв Портяк надто добре знав — усіх з плоти і крові. Починаючи з батька, вуйка. Далі кола розійшлися по всіх цих горах і пішли в міжзоряні простори, у космічну непроглядь, у тьму. Я добре знаю,

як присвічує в сутінках похилий гірський сніг, і тому далі не розписуватиму наскрізну метафору. Це буде розпис надто суб'єктивний і для короткої післямови явно не годиться. Все й так зрозуміло. Я часто апелюю до Чорана не за карпатською аналогією, а насамперед тому, що Василь Портяк також «найдетальніше і найповніше обдумав усе те, про що не написав». І ще одне. Не тільки обдумав — пережив. Ця інтенсивність переживання — вісім незаперечних свідчень. Тому люди в його текстах такі живі. Перефразовуючи Чорана, «не тільки живі, навіть більше». Ну хіба можна забути хоч такого, як Буков'єн! А що про нього знаємо? Майже нічого.

Сьогоднішню українську прозу назвати можна прозою поета. Не поетів, а поета. Навіть коли пишуть не поети. Навіть коли, відкидаючи особисті сердечні муки, впускають у своє письмо гарячу лаву існування, магму існування, атрибути буття й аксесуари побуту тут-і-тепер. Все одно це проза поета — у найновіших інтер'єрах із найхімернішою архаїкою. Йдеться про інкрустацію, а не про «любов і кров». Хоч авторів багато. Наче перед тим, як почати якусь важливу акцію, зібрались і травлять анекдоти.

ВАСИЛЬ GERACIM'YOK

Ще трохи, і почнемо. Ще трохи. Я не писав би цих слів, якби не було цих восьми новел Василя Портяка. Цих спроб не побути поетом у прозі, а в чужій шкірі прожити хоч кілька митей іншого життя, прожити повнокровно й повносило, знаючи, як і на кому все це окошиться, як і те, що чужої шкіри не буває при такому письмі, що не буває і своєї, як не буває взагалі, шкіри не буває взагалі.

Коли присвічують сніги верхів, можна ще трохи йти в сутінках. Світло це, звісно, реальне, але більше, на жаль, метафоричне, поетичне. А «навіть мікроскопічні вкраплення поезії — востаннє згадуємо Чорана — він же це світло знав! — робить прозу задумливою». Отже, сніги просто й рясно падають на наші голови, покривають наше волосся, сніги важко й довго лежать під нашими втомленими ногами, допоки не стануть брудним болотом, але все ж нині, як і сто років тому, у снігах простує гордий Буков'єн. І цій дорозі немає кінця.

Василь Герасим'юк

341107

ЗМІСТ

ГУЦУЛЬСЬКИЙ РІК (На берегах старого календаря)	3
У НЕДІЛЮ РАНО	15
ПЕРЕД КОСОВИЦЕЮ	29
«ХОВАНЕЦЬ»	41
У СНІГАХ	57
ЦВІТЕ ЯСНИЙ...	71
ОХОРОНИТЕЛІ ДІВИ	83
ІСХОД	95
В. Герасим'юк	
ВІСІМ НОВЕЛ	111

Наукова бібліотека
Університету
"Києво-Могилянська
академія"

Портяк, Василь

П60 У снігах: Новели. — К.: Факт, 2006. — 120 с.: іл.

ISBN 966-359-091-2

У книжці представлено вісім новел великого майстра малих форм Василя Портяка, вісім «спроб не побути поетом у прозі, а в чужій шкірі прожити хоч кілька митей іншого життя, прожити повнокровно й повносило». Новели написані за останні роки й окремою книжкою не друкувалися.

УДК 821.161.2-32
ББК 84.4УКР6-4

Літературно-художнє видання

ПОРТЯК Василь

У СНИГАХ

Новели

Редактор *Олена Шарговська*

Технічний редактор *Оксана Кравцова*

Коректор *Інна Кисельова*

Верстку та макетування виконано
в комп'ютерному центрі видавництва «Факт»

ТОВ «Видавництво „Факт“»

04080, Україна, Київ-80, а/с 76

Реєстраційне свідоцтво ДК № 1284 від 19.03.2003

Тел./факс: (044) 287 1886, 287 1882

E-mail: office@fact.kiev.ua

Відділ збуту: (044) 463 6887

E-mail: sbyt@fact.kiev.ua

www.fact.kiev.ua

Здано до виробництва 15.01.2006. Підписано до друку 10.05.2006. Формат 70x100 1/32.
Папір офсетний № 1. Гарнітура «Футуріс». Друк офсетний. Ум. друк. арк. 5,0. Обл.-вид. арк.
1,3. Наклад 3000 прим.

Надруковано з готових форм на ПЦ «Фоліант»
м. Київ, вул. Електриків, 26